ROČNÍK VI 1952 SEŠIT 1—2

ČESKÁ MYKOLOGIE

Časopis Čs. mykolog. klubu pro šíření znalosti hub po stránce vědecké i praktické

Redigují:

Prof. Dr K. CEJP,

MUDr J. HERINK,

I. CHARVÁT,

Dr A. FILÁT

OBSAH:

MUDr J. Herink: Křemenáče, červené druhy kozáků (Krombholzia) Krombholzia aurantiaca (Bull. ex Roq.) Gilb. et. K. rufescens (Secr. ex Konr.) Sing. 1

Doc. Dr J. Šmarda: Montagnites Candollei Fr. na Moravě 11

MUDr J. Kubička: Jedovatost hlívy olivové — Pleurotus olearius (DC) Fr. a její výskyt v ČSR..... 20

Ing. K. Kříž: Lanýž letní — Tuber aestivum Vitt. v brněnském okolí..... 24

Dr M. Svrček: Vzpomínky na Václava Vacka..... 27

V PRAZE
dne 15. února 1952

Nákladem Čs. mykologického klubu v Praze. - Administrace: Praha II, Krakovská 1 telefon 311-31. - Vytiskly Středočeské tiskárny, n. p., závod 01, Praha II, Hálkova 2

Předplatné Kčs 60,—

COMMONWEALTH MYCOLOGICAL INSTITUTE
9 FEB 1954

MUDr Josef Herink:

Křemenáče, červené druhy kozáků (Krombholzia).

(Krombholzia aurantiaca [Bull. ex Roq.] Gllb. et K. rufescens [Secr. ex Konr.] Sing.)

(Viz 2 černé tabule v příloze.)

Ohraničení druhu a jeho pojmenování jsou v mykologii často dosud nevyřešeným, ba někdy i nevyřešitelným vědeckým problémem. Hlavní příčinou toho je, že s vývojem vědy o živých organismech, biologie, se postupně měnilo nazírání na hodnotu a tím i ohraničení druhu.

Tato příčina je však daleko řidším zdrojem nesnází v systematice hub než příčiny, které vyplývají ze subjektivního postoje mykologických autorů k otázce výměru druhu. Jedni z nich vymezují pojem druhu (a tím i vyšších systematických jednotek) příliš úzce, druzí zase naopak příliš široce. Ti první spatřují v každé odchylce znak hodnoty druhové a povyšují tak odrůdy (a někdy i pouhé formy) na druhy. Druzí naopak podceňují hodnotu odchylek a dokonce i blízké příbuzné druhy stahují pod jediný jako odrůdy nebo pouhá souznačná jména (synonyma). Této druhé chyby se dopouštěli zvláště autoři klasické éry mykologie (1750—1830), kteří se omezovali na studium znaků tvarových a neměli vlastně ještě možnost stanoviti jiné rozlišovací znaky (na př. mikroskopické, chemické, ekologické, cenologické). Proto mnohé jimi popsané druhy jsou druhy kolektivními, jejichž složky nelze v mnohých případech vytříditi. Tím spíše, že popisy hub bývají u klasických autorů, až na čestné výjimky, telegraficky stručné. Tak si vysvětlíme, proč již i časní následovníci klasiků mykologie nedovedli správně vyložiti klasické druhy a použili jejich jmen pro druhy zcela jiné. Nesprávný výklad původního druhu je v mykologii dodnes častým zjevem a vede k neustálému zvětšování synonymiky.

Nejnápadnější jsou takovéto omyly u druhů, které se v přírodě vyskytují všude a hojně, ba jsou dokonce známy i praktickým houbařům nebotanikům jako předmět sběru. Nezřídka zjišťujeme z lidových názvů hub, že praktičtí sběratelé hub lépe viděli rozdíly a podobnosti mezi druhy, než vědečtí pracovníci.

Ale druhy v přírodě existují, ať již v literatuře o nich panuje jakýkoli zmatek a nejednota. Pěkné ukázky toho vidíme na př. v rodu hřibovitých hub, u kozáků (Krombholzia KARSTEN, 1882). Tak hned typický představitel tohoto rodu, kozák březový *(Krombholzia scabra* [BULL. ex. FR.] KARST.), patří, pokud se týče názvu, k jed-

něm z nejvíce sporných druhů hub vůbec! A většina ostatních druhů rodu byla zprvu považována na odrůdy kozáka březového. Také oba červené druhy, u nás známé pod lidovým názvem »křemenáče«, kozák červený (*K. aurantiaca* [BULL. ex ROQ.] GILB.) a kozák ryšavý (*K. rufescens* [SECR. ex KONRAD] SING.), byly původně považovány za odrůdy kozáka březového. Když byly později odděleny jako samostatné druhy, objevily se potíže názvoslovné. Byly hlavně způsobeny vystavením druhu *Boletus versipellis* FR. ap. HÖK 1835, který je rovněž druhem kolektivním. Dnešní stav vzájemného poměru obou červených druhů kozáků v mykologické literatuře vykazuje všechny kombinace, které jsou možny: 1. jeden druh, označovaný některým z nejvíce používaných názvů (*Boletus aurantiacus, B. rufus, B. versipellis*), 2.—3. jeden druh s podřízením druhého jako odrůdy při nejrůznějších kombinacích názvů, 4. dva druhy, označované různými názvy. V rámci tohoto pojednání není možno podrobněji rozebírati literaturu a předváděti, jak jednotliví mykologové, zahraniční i domácí, řešili otázku obou křemenáčů.

Než opusťme již theoretické úvahy a zaprášené folianty, a obraťme se přímo k přírodě! Zde, ve sluncem prozářených lesních porostech hledejme, pozorujme a přesvědčujme se o tom, že skutečně jsou dva druhy červených kozáků, těchto barevných drahokamů svého druhu. Průvodcem budou nám následující řádky.

1. Kozák červený.

(*Krombholzia aurantiaca* [BULL. 1784 ex ROQUES 1821] GILBERT 1931).

Synonyma:

1. Hlavní synonyma latinská: *Boletus aurantiacus* BULLIARD, Champ. Fr.: 320. t. 236, 1784; t. 489 f. 2, 1790; ROQUES, Phytogr. méd.: 23, t. 3, 1821; AUCT. PLUR. p. p. — *Krombholzia aurantiaca* GILBERT, Les Bolets: 118 et 182, 1931 — *Boletus aurantius* SOWERBY, Engl. Fl. 1:110, 1797 — p. p. *Boletus rufus* SCHAEFFER, Fung. Bav. Ic. 2:103, fig. 4—6, 1763, et 1800; AUCT. PLUR. — p. p. *Boletus versipellis* FRIES ap. HÖK, Bol. 3:13, 1835; AUCT. PLUR.

2. Synonyma v české literatuře: *Boletus aurantiacus* Krombholz 1836, LORINSER-ČELAKOVSKÝ 1881, VELENOVSKÝ 1909 — p. p. *Suillus aurantiacus* PRESL 1846 — *Boletus rufus* KROMBHOLZ, 1821, 1836, PRESL 1846, VELENOVSKÝ 1909, 1922, SMOTLACHA 1910—1950, MACKŮ 1913, 1949, MELZER 1919, 1940, PODPĚRA 1924, KAVINA—ZEJBRLÍK 1926, ŠUBRT 1936—1938, JEDLIČKA—ZEJBRLÍK 1944, 1946, VESELÝ 1946 — p. p. *Boletus versipellis* BERNARD 1901, BEZDĚK 1901, 1917, MACKŮ 1918.

3. České názvy botanické: Hřib křemenáč VESELÝ 1946 — Hřib osyčník (osičník) VELENOVSKÝ 1922 — Hřib osík PRESL 1846 — Kozák křemenáč KUČERA 1933 — Kozák osičník KAVINA 1926 — Kozák osikový (osykový) KROMBHOLZ 1836, SMOTLACHA 1910 — Křemenáč červený SMOTLACHA — Křemenáč osikový SMOTLACHA 1917.

4. **Lidové názvy***): červenáč-Č; červenák-S; červeňák-Č; dragoun-Č; honvéd-S; chlapeček-M; janek-M; kobzár červený-Č; kojzár červený-C; koloděj-Č; komprdák-Č; kozák-Č; kozák červený-MS; kremenáč-S; křemelák-Č; křemenáč-Č; křemenák-Č; křemeňák-Č; osečník-Č; osičniak-S; osičník (wosyčník)-Č, S; osik (osík, wosik, wosyk, vosík)-Č; osikáč (vosikáč, osykáč)-Č; osikáček-Č; osikál-M; osikovec-S; špičník-Č; turek-M; voják-Č, M.

Kozák červený, Krombholzia aurantiaca (Bull. ex Roq.) Gilb. Bohatý trs mladých plodnic, sbíraný ve Starém Harcově u Liberce 25. VIII. 1948 p. Emilem Berkou. Skuteč. velikost. Foto: Mikšovič.

*) Přesná data o krajovém rozšíření uvedených lidových názvů a citace pramenů u autora. Použité zkratky: Č — Čechy, M — Morava, MS — Slezsko, S — Slovensko.

Popis:

Vlastnosti tvarové:

Druh střední velikosti.

Klobouk středový; v mládí kulovitý, na okraji protažený v blanitý, poměrně široký (3—8 mm), jemně cípatý lem, přitisknutý a sbíhající po třeni — v dospívání a dospělosti polokulovitý až polštářovitě klenutý, s okraj. lemem šikmo až vodorovně podehnutým a často k ústím trubek přitisknutým — ve stáří ploše klenutý, s okrajovým lemem roztrhaným v hrubé cípy a zčásti vymizelým; někdy u okraje zprohýbaný; v dosp. (3—) 5—10 (—15) cm šir.; pokožka v mládí obtížněji, v dospělosti a stáří snadněji slupitelná (lépe za vlhka), za vlhka více méně slizká, za sucha dosti hrubě plstnatá, v nejpovrchnější vrstvě rozpukávající v nepravidelné útržky až přitisknuté šupinky bledší barvy než podklad, matná, cihlově oranžová až červená, lososově červená, rumělková až červenohnědá.

Trubky svislé, v ml. kratičké, postupně se prodlužují, a to nejvíce v blízkosti třeně, v dospělosti směrem ke třeni rychle se zkracují, lehce sbíhají na vrchol třeně nebo jsou zcela volné, k okraji klob. se postupně zkracují, spodní plocha okraj. lemu je bez trubek; v zralosti od dužiny klob. dobře oddělitelné; v dospělosti u třeně 10—25 mm dlouhé, nestejně dlouhé, úzké, tenkostěnné; smetanové až bledě slámožluté; ústí tenká, tupá, smetanová až slámožlutavá (někdy kouřově našedlá), v dospělosti našedle smetanová až světle šedá, poraněním zvolna umbrově hnědnoucí; póry okrouhlé, dosti stejnoměrně velké, drobné (3—5 na 1 délk. mm); výtrus. prach plavookrový.

Třeň oblý, v ml. a dospívání válcovitý se zaobleným vrcholem a spodinou štíhle kyjovitou až i cibulkově rozšířenou (méně často již zúženou), v dospělosti válcovitý s pozvolna zúženým vrcholem a spodinou více méně zúženou (pozvolna nebo i prudce, zaškrceně); poměrně dlouhý (1½—2½× delší průměru klobouku), (5—) 8—20 (—25) cm dlouhý, uprostřed 15—30 mm tlustý; povrch nahoře někdy podélně vrásčitý až žebrovaný; pokožka v ml. celistvá, bílá až bělavá, záhy — počínaje od spodiny, směrem vzhůru — rozpukává příčně a brzy na to i podélně v hrubě zrnité útržky, zabarvující se oranžovo- nebo červenohnědě, umbrově až sepiově hnědě (opět směrem od spodiny třeně k jeho vrcholu, takže u dospívajících kusů jsou na vrcholu třeně útržky ještě bělavé, zatím co na jeho spodině již zbarvené více méně temně). Současně s rozpukáváním pokožky rozprýskává bílá pokožková dužnina podélně v hrubé vláknité svazky, na horním konci uvolněné a ukončené útržkem nebo skupinou útržků pokožky; útržky pokožky i svazky rozpukané dužniny jsou směrem vzhůru hrubší a řidší; rozprýskaná dužnina podkožková ve

stáří zešedne. Spodina třeně často modrozeleně skvrnitá, poraněním zvolna kalně zezelená (olivově, jablkově, hráškově), později odbarvuje do slámožlutava; u f. *sanguinescens* vínově červená.

Dužnina klobouku poměrně tlustá (v dosp. 20—25 mm), k okraji zvolna ztenčená, zprvu hutně plsťovitá, s postupujícím stářím měkčí (až hadrovitě plsťovitá), dosti šťavnatá, nelesklá, do dospělosti bílá, na řezu dosti zvolna růžovějící až červenající a současně šmouhovitě šedomodrající, ve stáří bledá až lehce našedlá. Dužnina třeně trvale plná, vláknitá (ve stáří řidčeji a podélně štěpná), ve spodině spíše zrnito-plsťovitá, šťavnatá, v horní části do dosp. vodnatě prožíhaná, nelesklá, do dospělosti bílá, v řezu se zbarvující stejně jako duž. klob. (ve spodině převládá růžovění až červenání), ve stáří šedá a barvu již neměnící.

Vlastnosti mikroskopické:

Výtrusy vřetenovitě elipsoidní se šikmou stopečkou (apikulem), hladké, 12—16 (—18) × 4— 6 μ, průsvitné, okrově žluté až hnědavé, s četnými olej. kapkami. Basidie kyjovité, 22—28 × 5—6 μ, se 4 sterigmaty 2—3 μ dlouhými. Cystidy vřetenovité, často zobanovitě protažené, bezbarvé, 30—50×8—12μ. Hyfy pokožky klob. (podle Singera) 6—10,5 μ tlusté, ukončené štíhle kyjovitě, živě zbarvené barvivem, rozpuštěným v obsahu, promíšené ojedinělými vakovitými buňkami (sférocysty). V pokožce třeně lze nalézti veškeré hymeniální elementy, dermatobasidie (i fertilní), dermatocystidy a dermato-pseudoparafysy; zejména tyto elementy jsou bohatě pigmentovány barvivem nitrobuněčným i vyloučeným na povrch bun. blány.

Vlastnosti chemické:

Pach slabě pryskyřičný, chuť velmi slabě pryskyřičná, téměř žádná. — Na změně barvy dužniny se zřejmě podílejí dva chromogeny (jeden zprvu růžoví až červená, druhý šedomodrá); guajak. tinktura positivní, zvláště ve spodině třeně. — Formol: dužnina rychle červená. 2% fenol: duž. zdlouhavě temně vínově červená. — Podle K. V. MARGEVIČE (1883) je hrubá chemická skladba čerstvé houby tato:

	% vody	% sušiny	Z toho:				
			dus. látek	tuků	uhlovodanů	vláknniny	popelov.
klob. s trubkami:	88,18	11,82	40 91	7,73	14,72	26,85	9,79
klob. bez trubek:	87,79	12,21	38,27	4,79	13,97	33,72	9 25
trubky:	85 49	14,51	45,19	8,53	18 67	17,50	10,11
třeň:	87,52	12,48	36,67	6,32	18,98	30,56	7,47

Nověji udává BÖTTICHER (1942—1943) u sušené houby toto složení: dusíkatých látek 23,7—29,4%, uhlovodanů 61,9—71,1%, popelovin 5,1—8,6%.

Vlastnosti ekologické:

Kozák červený nasazuje plodnice jednotlivě nebo v různě početných trsech v létě a v časném podzimu. Podhoubí žije dosti hluboko pod povrchem půdy a tvoří často mykorrhizu s četnými druhy listnatých stromů; houba je pravděpodobně schopna žíti i bez mykorrhizy. Nejčastěji provází topoly (zejména osiky, *Populus tremula*), roste dále hojně pod duby, habry, vrbami. Vyskytuje se také v čistě jehličnatých porostech, nejčastěji v holých smrčinách a jedlinách, též pod borovicemi (s podrostem vřesu a j.). Je druhem dosti vlhkomilným a vyskytuje se proto i na těžších půdách jílovitých. Kozák červený je rozšířen v celém mírném pásmu severní polokoule, v nížinách i polohách podhorských, až horských.

Variabilita:

Kozák červený je dosti měnlivý v barvě pokožky klob. i třeně, dále v barvoměně poraněné dužniny. Není dosud bezpečně zjištěno, zda měnlivost je podmíněna především různými symbiotickými vztahy anebo také jinými stanovištními vlivy (zejména osvětlením, chemickým složením půdy).

Pokožka klob. bývá vybarvena v různých odstínech barev oranžových a červených; přicházejí také tóny červenohnědé (měďový tón barvy pokožky klobouku ryzce ryšavého, *Lactarius rufus*). U ml. kusů bývá pokožka často drobně bělavě skvrnitá; je známo vybledání pokožky klob. až do běla za déle trvajícího deštivého počasí. Rozpukaná povrchová vrstva pokožky klob. se odráží bledší, plavou barvou. Zdá se, že tmavší zbarvení pokožky klob. jde souběžně s temnějším vybarvením útržků pokožky třeně.

Barva útržků pokožky třeně je v přímém vztahu ke stáří plodnice a k vlhkosti. Mladé plodnice, zejména na vlhkém stanovišti, mají celou pokožku třeně bílou; později vzniká zbarvení útržků pokožky třeně zřejmě okysličováním určitého chromogenu a prochází od tónů oranžově nebo červenohnědých přes umbrově hnědé až do sepiově hnědočerných (tmavnutí je zesilováno sesycháním útržků). Zabarvování útržků počíná na spodině třeně a postupuje vzhůru. Někdy tato barevná škála chybí a útržky se zbarvují trvale v určitém tónu: pod duby je časté zbarvení oranžově hnědé až cihlově červené nebo rezavé, pod smrky nebo jedlemi přichází zbarvení sepiově hnědočerné až skoro sazově černé.

Dužnina klob. a třeně mění barvu současně ve dvou odstínech, které se skládají v barevném účinu šedofialového tónu. Někdy převládá růžovění až červenání, zejména ve spodině třeně.

Ne všechny zmíněné odchylky mají systematickou hodnotu. Z výraznějších forem lze uvésti pouze:

1. f. krvavějící (*f. sanguinescens* [VEL.] c. n.) Syn.: *Boletus sanguinescens* VELENOVSKÝ, Čes. houby: 701, 1922; Novit. myc.: 158, 1939 — *Boletus rufus var. sanguinescens* KAVINA, Atl. hub: 81, 1926. — Pokožka klob. kaštanově červenohnědá, na středu skoro černá; útržky pokožky třeně červenohnědé; povrch třeně, zejména spodiny i jeho dužnina poraněním trvale krvavě nebo vínově červená. Podle VELENOVSKÉHO roste pod břízami, podle KAVINY pod javory a kleny.

Praktický význam:

Výborná jedlá houba. Ostatní viz u kozáka ryšavého.

Rozdíly ve vzhledu mladých a dospívajících plodnic kozáků červeného a ryšavého (Krombholzia aurantiaca, K. rufescens).

Vlevo mladá a dospív. plodnice kozáka ryšavého se široce kyjovitým třeněm, kratičkými trubkami a kratičkým okrajovým lemem klobouku. Vpravo mladý a dospívající kus kozáka červeného, se štíhlým třeněm, poměrně delšími trubkami a dlouze přečnívajícím okrajovým lemem klobouku. Foto: Dr J. Herink.

2. Kozák ryšavý.

(*Krombholzia rufescens* [SECRETAN 1833 ex KONRAD 1932] SINGER 1942).

Synonyma:

1. Hlavní synonyma latinská: *Boletus scaber rufescens* SECRETAN, Myc. suis. 3:11, 1833 — *Boletus rufescens* KONRAD, Bull. Soc. Linn. Lyon: 151, 1932; KONRAD et MAUBLANC, Ic. sel. fung. 5:408 f. II, 6.460, 1924—1935. — *Krombholzia rufescens* SINGER, Syst. d. Agar. II, Ann. myc.

40:33, 1942 — p. p. *Boletus versipellis* FRIES apud HÖK, Bol. 3:13, 1835; Epicr.: 424, 1836; Hym. eur.: 515, 1874; AUCT. PLUR — *Boletus floccopus ROSTK.* ap. STURM, Deutschl. Fl. 3/5:113, t. 39, 1844 (non VAHL, FRIES) — *Krombholzia floccopoda* GILBERT, Les Bolets: 118 et 180, 1931 — p. p. *Boletus rufus* AUCT. PLUR.

2. Synonyma v české literatuře: *Boletus scaber var. versipellis* KAVINA 1926 — p. p. *Boletus versipellis* BEZDĚK 1901, 1917; BERNARD 1901 — *Boletus versipellis* SMOTLACHA 1910—1950, MACKŮ 1913, 1949, VELENOVSKÝ 1922, PODPĚRA 1924, ŠUBRT 1936—1938 — *Boletus rufus* KAVINA-TVRZ, t. 13, 1946.

3. České názvy botanické: Hřib křemenáč BEZDĚK 1917 — Hřib měnivý BERNARD 1901 — (hřib) křemenáč březový MACKŮ 1949 — Kozák březový VELENOVSKÝ 1922 — Kozák křemenáč SMOTLACHA 1910, KAVINA 1926 — Křemenáč březový SMOTLACHA 1917.

4. Lidové názvy: březák-Č. M; březňák-M; březovák-Č; havíř-Č; janek, janíček-M; kojzár, kozár-Č; koloděj-Č; komprďák-Č; kozák-M; kozák březový-Č; kozárek-M; kožák, kůžák-S; křemenáč-Č; křemeňák-Č; němec-M; panna, panenka-M; špičník červený-Č; turek-M.

Popis:

Vlastnosti tvarové:

Druh statný, největší ve svém rodu.

Klobouk středový; v ml. kulovitý až elipsoidní, na okraji protažený v úzký (1—3 mm), nestejně široký, drobně cípatý, tence blanitý lem, přitisknutý a sbíhající po třeni — v dospív. a dosp. polokulovitý, polštářovitě nebo bochníkovitě klenutý, až i široce parabolicky klenutý, s okraj. lemem podehnutým a přitisknutým k ústím trubek — ve stáří ploše klenutý, k okraji často vzhůru ohnutý (takže vcelku připomíná tvar helmy), s okraj. lemem téměř vymizelým; povrch často (již od mládí) hrubě hrbolatý a u okraje zprohýbaný; pokožka zprvu nesnadno, později lépe slupitelná, dosti tlustá, za vlhka více méně slizká (zvláště u starších kusů), za sucha velmi hrubě a tlustě plstnatá, s povrchovými vlákny převážně paprsčitě sčesanými, povrchová vrstva postupně více méně rozpukává v hrubé útržky až přitisknuté šupinky, zřetelné na podkladu ostatní pokožky bledší barvou (šedoplavou až šedookrovou), matná, barevně s nejčistšími tóny v mládí: temně chromově žlutá, oranžová (oranžová rumělka) nebo oranžová s různými odstíny, které mohou převládat ve vlastní sytý tón (okrový, plavý, žemlový), málokdy světlá (okrově či plavě smetanová) nebo velmi tmavá (oranžověhnědá); okrajový lem je vždy světlejší než ostatní pokožka.

Trubky svislé, v mládí kratičké, později se prodlužují, nejvíce u třeně, v dospělosti se ke třeni prudce zkracují, dostihují jeho vrcholu nebo jsou volné, k okraji klob. se postupně zkracují, chybějí na spodině okraj. lemu; v zralosti jsou od duž. klob. vcelku oddělitelné; v dospělosti u třeně 15—35 mm dlouhé, nestejně dlouhé, úzké, tenkostěnné; smetanové, v zralosti tmavší, do slámožlutava,

s dužninou měkkou, na řezu slabě hnědofialovějící; ú s t í trubek tenká, tupá, smetanová, alespoň u okraje klob., jinak v mládí č a s t o k o u ř o v ě nebo n a o l i v o v ě l e š e d á, v dosp. smetanová nebo našedle smetanová, poraněním zprvu šedofialoví, posléze umbrově hnědá, za vlhka někdy skropená kapičkami šedočerné tekutiny; póry okrouhlé, téměř stejně veliké, drobné (3—4 na 1 délk. mm); výtrus. prach plavookrový.

Třeň oblý, přímý, až různě zahnutý, v m l á d í š i r o c e k y j o v i t ý a ž h r u š k o v i t ý, s vrcholem širokým zaobleným, v d o s p. s h o r a d o l ů p o z v o l n a s e r o z š i ř u j í c í, n a s p o d i n ě p a k n á h l e c i b u l o v i t ě a ž š i r o c e k y j o v i t ě neb v ř e t e n o v i t ě r o z š í ř e n ý, v ml. nahoře podélně vrásčitý, někdy v dospělosti podélně až síťovitě hrubě žebrovaný; v dospělosti poměrně dlouhý (1—2 × delší průměru klobouku), (10—) 15—25 (—30) cm dlouhý, uprostřed 20—40 mm tlustý, na spodině (30—) 40—60 (—70) mm tlustý; pokožka zprvu celistvá, po celé délce t r v a l e š e d o z e l e n á a ž č e r n o z e l e n á n e b o s a z o v ě č e r n á, rozpukávající spolu s podpokožkovou dužninou zcela stejným způsobem jako u kozáka červeného (viz tam); povrch spodiny třeně někdy samovolně, jindy až poraněním m o d r o z e l e n ě až olivově zeleně skvrnitý.

Dužnina klob. tlustá (v dosp. 25—45 mm), k okr. zvolna ztenčená, do dospělosti hutně plsťovitá, v stáří řídce (až hadrovitě) plsťovitá, dosti šťavnatá, bez lesku, bílá, na řezu zvolna slabě růžovějící a současně šmouhovitě šedomodrající, později fialovošedá až šedá, po delší době odbarvující do bleda. Duž. třeně plná, vláknitá, ve spodině tvrdě zrnito-plsťovitá, dosti šťavnatá, v horní části do dospělosti vodnatě žíhaná, bez lesku, do dosp. bílá, na řezu se stejnou barvoměnou jako duž. klob. (ve spodině převládá růžovění), ve stáří zešedlá, barvu neměnící.

V l a s t n o s t i m i k r o s k o p i c k é:

Výtrusy vřetenovité až úzce vřetenovitě elipsoidní, na basi stažené v krátkou šikmou stopečku (apikulus), hladké, (10—) 12—16 (—18) × (3,5—) 4—5 (—6) μ, průsvitné, naolivověle žlutavé, s hojnými tukovými kapkami. Basidie kyjovité, 25—35 × 10—13 μ, se 4 sterigmaty dlouhými 2—3,5 μ. Cystidy hymeniální více méně početné, vřetenovitě kyjovité až široce vřetenovité, někdy zobanovitě protažené, bezbarvé 30—50 × 7—12 μ. Hyfy pokožky klob. (podle Singera) válcovité, 8—15 μ š i r., velmi b l e d ě z b a r v e n é barvivem, rozpuštěným v jejich obsahu, promíšené velmi ojedinělými buňkami vakovitými (sférocysty). V pokožce třeně elementy obdobného tvaru a velikosti jako v hymeniu, většinou temně pigmentované.

Vlastnosti chemické:

Pach pryskyřičný, chuť rovněž, slabá. — Na změně barvy poraněné dužniny se podílejí dva chromogeny, jejichž okysličování probíhá i samovolně s postupujícím věkem plodnice; guajak. tinktura positivní, zvláště ve spodině třeně. Formolem dužnina rychle červená, 2% fenolem duž. zvolna temně vínově červená. 15% NaOH: duž. klob. a třeně světle slámožlutá s šedomodrou obrubou. Kys. sírová na pok. klob. a duž. negativní.

Vlastnosti ekologické:

Kozák ryšavý nasazuje plodnice buď izolovaně nebo častěji v menších trsech (2—5 kusů), za příznivých růstových podmínek od pozdního jara do podzimu, v jedné nebo více růstových vlnách. Jeho podhoubí žije dosti hluboko v půdě (pod horizontem humusu) a projevuje téměř stálou mykorrhitickou afinitu k břízám *(Betula verrucosa, B. pubescens, B. rotundifolia, B. nana)*. Vyskytuje se tedy převážně v porostech březových nebo v jiných lesích, promíšených břízami, s podrostem i bez podrostu (tak na př. často v hustých holých smrčinách s vtroušenými břízami). Nesnáší příliš vlhká stanoviště a roste často dlouho do suchého období; je však stínomilný. Proto se často vyskytuje na půdách křemičitých (písčitých, břidličnatých a j.). Kozák ryšavý je rozšířen po celém severním mírném pásmu, v polohách nížinných i horských.

Variabilita:

Kozák ryšavý vykazuje větší měnlivost pouze v barvě pokožky klob. Nejrůznější odstíny oranžových barev směřují spíše k tónům žlutým než červeným. Výraznější barevné odrůdy jsou:

1. forma hnědá (*f. tomentosa* SMOTLACHA). Syn.: *Boletus tomentosus* SMOTLACHA, ČČsH 11:135, 1931; *Boletus brunneus* SMOTLACHA, ČČsH 19:26, 1939). Pokožka klob. temně červenohnědá až čokoládová, výrazně plstnatá.

2. forma šedá (*f. griseotomentosa* n. f.*) Syn.: ?? *Boletus scaberoides* SMOTLACHA, Atl. hub: 161 et 165, 1947). Pokožka klob. tlustě plstnatá, povrchová vrstva kouřově šedá, hlubší vrstva oranžová v typickém tónu.

3. forma bílá (*f. percandida* [VASILKOV] c. n.). Syn.: *Boletus versipellis var. percandidus* VASILKOV, Sjedobnye i jadovitye griby srednej polosy evr. časti SSSR: 37, t. 3, f. 1, 1948 — *Boletus al-*

*) *Krombholzia rufescens* (Secr. ex Konrad) Sing. f. *griseotomentosa* Herink n. f. cuticula pilei crasse tomentosa, strato superficiali saturate griseo, strato profundo typico-aurantiaco. Loc. typica: Bohemia: Jenišovice, distr. Turnov, 20. VII. 1950 leg.: ?, Herb. myc. Dr Herink No. 280/50. Photo Dr Jos. Herink.

binus BÍLEK et SMOTLACHA, in SMOTLACHA, Atl. hub: 162, 1950). Pokožka klob. smetanová, bělavá, až čistě bílá. S touto formou nejsou totožny kusy, vyrostlé v silném zástinu (na př. s kloboukem skrytým pod listím), ani exempláře vybledlé deštěm nebo sluncem.

Praktický význam:

Kozák červený i kozák ryšavý jsou jedlými houbami velmi dobré užitkové hodnoty. Pro sběr nejcennější jsou kusy mladé a dospívající, starší kusy pro svoji měkkost nesnášejí přepravu (snadno se pomačkají a stávají se nevzhlednými). Sebrané plodnice dále nerostou a rychle uvadají.

Pro poměrnou velikost svých plodnic jsou oba druhy velmi vydatné. Odpad při čištění je malý. Červivostí bývají postiženy obyčejně jen starší kusy, a to téměř výhradně na hranici trubek a dužniny klobouku.

Dužnina třeně je tužší než v klobouku (zvláště ve své spodině), avšak povařením nebo jinou úpravou změkne. Pokrmy, k jejichž přípravě bylo použito křemenáčů (na př. polévka), jsou temně zbarveny; toto zbarvení lze zčásti omeziti krájením hub přímo do vroucí vody. Čerstvé křemenáče lze upravovati všemi obvyklými způsoby. Obzvláště chutné jsou různé houbovce. Křemenáče zpestřují houbové směsi chuťově i barevně. Z konservačních způsobů jsou vhodné zejména sušení (řízky jsou po usušení více méně šedé), nakládání do octa a soli, příprava výtažků.

Pro svoji užitkovou hodnotu jsou oba křemenáče tržními houbami s velmi starou tradicí. Prodej obou druhů byl dovolen všemi dosavadními potravinářsko-zdravotnickými předpisy (v seznamech byl uváděn zpravidla jen jeden druh a teprve nyní platná vyhláška ministerstva zdravotnictví č. 586/50 uvádí taxativně oba druhy). Jakostní a cenové předpisy uvádějí většinou jen kozák červený, a to ve II. skupině. Někteří (BÖTTICHER, SMOTLACHA) doporučují zařadění do I. skupiny.

Doc. Dr Jan Šmarda:

Montagnites Candollei Fr. na Moravě.

V roce 1933 oznámil ředitel Jan Šimr (11)*) nález *Montagnites Candollei* Fr. jako novou houbu pro ČSR. Nález oznámil opět v roce 1935 v Časopise čs. houbařů (12). Zjistil ji v Českém Středohoří na kopci Rohatci západně od Libochovic nad Ohří. V r. 1936

*) Číslo za jménem autora udává pořadové číslo příslušné práce v přehledu literatury.

(13) oznamuje další lokalitu z Českého Středohoří: již. exponované stráně u Černodolů mezi Velkým vrchem 303 m a kotou 291 severně od Vršovic a tentýž rok (14) ještě dvě další lokality z téhož území: Kiesberg (293 m) u Třtěna jz od Třebívlic a Štrumflův vršek těsně pod Kiesbergem. Lokality potom shrnul v další své práci, která pojednává o rozšíření Gasteromycetů v levém křídle Středohoří (15). Taková je dosavadní historie objevu *Montagnites Candollei* Fr. v ČSR.

28. června 1951 podařilo se nalézti M. Součkové, správkyni sbírek Botanického oddělení Moravského musea v Brně, sedm vyzrálých plodnic tohoto druhu na stepní stráňce u Rebešovic jižně od Brna. Dne 29. června 1951 nalezl jsem tři plodnice na Špidláku u Čejče na jižní Moravě. Dne 30. června navštívili jsme opět lokalitu u Rebešovic a našli jsme další dvě plodnice.

Na obou moravských nalezištích, podobně jako uvádí J. Šimr z nalezišť českých, vyskytuje se *Montagnites Candollei* Fr. na holých ploškách v čistých, neuzavřených porostech kavylu vláskovitého *(Stipetum capillatae)*. Tento výskyt je pro náš druh velmi charakteristický a naprosto zákonitý. Je podivné, že tato nápadná, vysoká houba byla dosud na moravských lokalitách přehlížena. Lze si to vysvětlit tím, že má velmi krátkou vegetační dobu a že k vývinu plodnic vyžaduje silné deště v měsíci červnu. (Srovnej poznámku v práci: Bigeard-Guillemin (1) o výskytu *Montagnites* ve Francii: „après les fortes pluies"). I Šimrovy nálezy, shodně s našimi, spadají do poloviny června. Abnormální vlhko v jarních měsících a na počátku léta v roce 1951 podmínilo vývin plodnic, které budou za stejných vlhkostních podmínek při soustavném průzkumu pravděpodobně zjištěny i na ostatních moravských stepních lokalitách v čistých porostech kavylu vláskovitého.

Naleziště u Rebešovic má podklad v jemných píscích říční terasy Svratky, která tvoří stráňku k jihu obrácenou. Mimo plochy s čistými porosty kavylu vláskovitého se zde vyskytují porosty xerothermních druhů: *Andropogon ischaemum, Stipa pennata, Festuca valiesiaca, Brachypodium glaucum, Avenastrum pubescens, A. pratense, Campanula sibirica, Silene otites, Potentilla arenaria, Veronica prostrata, V. spicata, Astragalus onobrychis, Thalictrum minus, Pulsatilla grandis* a j.

Z hub jsme zaznamenali: *Polyporellus rhizophilus* (na basi stébel *Stipa capillata*), *Tulostoma mammosum* a *Calvatia candida*.

Naleziště na Špidláku u Čejče je charakterisováno opět, vyjma čisté porosty *Stipa capillata*, těmito druhy: *Carex humilis, Crambe tatarica, Asperula glauca, Silene otites, Filipendula vulgaris, Jurinea mollis, Stipa pulcherrima, Astragalus austriacus, A. danicus, Campanula sibirica, Hypericum perforatum, Verbascum phoeniceum, Cytisus austriacus, Potentilla arenaria* a j.

Montagnites Candollei Fr. od Rebešovic na Moravě:
1.—4., plodnice sestavené v pořadí stáří od nejmladší po nejstarší; 5. řez kloboukem, na němž je dobře patrno připojení lupenů; 6. výtrusy. del. M. Součková.

Za jiných poměrů roste *Montagnites* v Egyptě, jak se dovídáme z popisu Reicherta (9), který jej odtud udává z vlhkých písčin a píše: Tato stanoviště mají hodně společného s oasami, od nichž se liší tím, že jsou méně chráněna. Z kloboukatých hub zde rostou ony, které jsou přizpůsobeny životu na písku. Jsou to mezi jinými druhy boreální, které zde vytvářejí zvláštní varianty: *Coprinus comatus* Fr. v. *Barbeyi* Roum., *C. clavatus* Fr. *v. arenosa* Roum., *C. disseminatus* (Pers.), *Psalliota campestris* L. v. *alba* Vitt., *Galera tenera* Schaeff., *Montagnites radiosus* (Pallas), *Diplodina donacina* (Sacc.), *Melanconium echinospermum* n. sp., *Macrosporium euphorbiae* n. sp., *Clathrococcum Magnusianum* n. sp.

Systematické zařazení. Názory o systematickém postavení našeho druhu se velmi různí a dosud nejsou ustáleny. Autor rodu a druhu Elias Fries (2) klade *Montagnites* k *Agaricaceae* mezi rody *Psathyrella* a *Coprinus*. Podobně činí tak i Quélet (8) a P. A. Saccardo (10), který zařazuje *Montagnites* mezi *Hymenomycetes* Sect. V. *Melanosporae*, mezi rody *Coprinus, Psathyrella, Anellaria* a *Panaeolus*. Jejich příkladu následují Bigeard-Guillemin (1), kteří v citované práci na str. 355 uvádějí o *Montagnites:* „Champignons dont le chapeau se reduit a des lamelles fixées comme les rayons d'une roue autour du sommet du pied."

S týmž zařazením setkáváme se u S. Killermanna (4), který ve vydání Englerových Die natürlichen Pflanzenfamilien z r. 1928 na str. 214 uvádí: „*Montagnites* erinnert an *Phallus*", a zařazuje jej do čeledi *Agaricaceae* a podčeledi *Melanosporae*. V klíči rodů má *Montagnites* zařazený ve skupině A. Sporen schwarz (Atrosporae) spolu s těmito druhy: *Gomphidius, Psathyrella, Panaeolus, Montagnites* (jako *Coprinus*, s třeněm dřevnatým a volvou). Poukazuje na příbuznost s rodem *Gyrophragmium (Lycoperdiaceae)*, ale v mnohých vztazích stojí blízko rodu *Coprinus*, do jehož příbuzenstva jej zařadil.

Hollós Lad. (3) řadí *Montagnites* nikoliv k *Hymenomycetům*, nýbrž ke *Gasteromycetům* a to k čeledi *Secotiaceae*. Uvádí početnou synonymiku našeho druhu a uvádí hlavní znak, podle kterého vším právem zařazuje *Montagnites* mezi *Gasteromycety:* abnormální tvorbu výtrusů, jak ji známe na př. u rodu *Lycoperdon*. Na str. 90 uvádí: Wenn man ihn berührt oder aus der Erde heraushebt, verstreuen sich die Sporen von den Lamellen als dichte Wolken. Diese heftige Sporenstreumung ist bei Lycoperdinen eine gewohnte Erscheinung.

Lohwag H. (5) v práci týkající se vývoje a morfologie *Gasteromycetů* došel k názoru zařadit *Montagnites* mezi *Gasteromycety* do čeledi *Phallaceae* z toho důvodu, že vývoj *Montagnites* odpovídá přibližně stejnému vývojovému stupni, s jakým se setkáváme u rodu *Phallus*, při čemž spojení k nižším skupinám (dolů) nechává otevřené. Lohwag na str. 262 píše: Dieser Pilz wird von den einen

Montagnites Candollei Fr. od Rebešovic na Moravě:
tři dospělé plodnice, pohled na jednu z nich shora a průřez kloboukem.
Foto J. Vacek.

wegen der dunklen Sporen zu den Coprini, von den anderen wegen des Stäbens und der holzigen Beschaffenheit zu den *Gasteromyceten*, und zwar in die Nähe von *Battarea* gestellt. Nun fielen schon H o l l ó s (1903) zwei Phalloiden-Merkmale auf: Der kräftige Mycel-

strang und die vom Strang leicht trennbare Volva. Aus letzteren kann man nicht Sicherheit schliessen, dass *Montagnites* eine primäre Peridie besitzt. Denn eine solche ist vom Strang durch das strukturell verschiedene Zwischengeflecht (Stielvolvageflecht) getrennt. Die Volva der *Amanitae* jedoch ist die dem Hut und Bulbus entstammende Hut, bzw. Bulbusvolva, ist daher nicht dem Bulbus fest verwachsen. Ferner ist sehr wahrscheinlich, dass nicht in jungen Stadien die Hutsubstanz über die Lamellen erstreckt. Das Verschwinden derselben über den Lamellen und bisweilen oberhalb des hohlen Stieles (wodurch derselbe oben offen wird), sind Erscheinungen, die ebenfalls an *Phallaceen* erinnern. Andernfalls wäre es eine einzig dastehende Bildung, Hymenophore weit über den Hutrand radial hinauswachsen. Die endgültige Entscheidung über die Stellung wird nur durch das Studium der Entwicklung getroffen werden können. Bis dahin wird der Pilz am besten in die Gruppe der *Phallinen* auf circa dieselbe Entwicklungsstufe wie *Phallus* gestellt, wobei der Anschluss nach unten offen bleibt.

Na lokalitě v Rebešovicích se nám podařilo nalézt mladou plodnici, která měla lamely přirostlé na obvodu diskovitého terče a nikoliv pod kloboukem, jak se domnívá L o h w a g. Nepřeklene tudíž později klobouk lamely tak, aby se tyto ocitly pod ním, nýbrž již od mládí jsou lamely volné, přirostlé na obvodu terče. Srovnej fotografii řezu kloboukem a příslušný nákres.

J. Š i m r (11) zařazuje *Montagnites Candollei* Fr. do čeledi *Secotiaceae (Gasteromycetes)* a uvádí tento popis:

Plodnice na stopce až 18 cm dlouhé, bílé, duté, která je v zemi ukončena pochvou. Nahoře je rozšířena ve zřetelně ohraničenou kulovitou plochu o průměru až 1,5 cm, z níž na všechny strany se rozbíhají černohnědé, kadeřavé lamely, takže houba dělá dojem zaschlého úboru složnokvětých o průměru až 5 cm. Lamely polouschlého exempláře vydávají silné a měnivé aroma.

Uvádím popis vlastních pozorování:

Mycelium spletené v zemi v bílé, kořenovitě zvětvené provazce, na nichž se vytvářejí plodnice. Plodnice na stopkách až 28 cm dlouhých. Stopky v mládí bílé, duté, později dřevnaté, tuhé, na povrchu šupinovité. Na spodu pochva, která je pevně srostlá se spodní částí stopky, zatím co horní část pochvy je volná. Třeň je nahoře rozšířený v terč o průměru až 2,5 cm, na jehož okraji jsou paprskovitě, volně připojené, černohnědé, kadeřavé lamely, které se později rozdělí do skupin lamel přímo odstálých a dolů sklopených. Tím působí starší plodnice dojmem zaschlého úboru rostlin složnokvětých. Na polokulovitém (diskovitém) terči jsou zbytky plodního obalu. Ostří lupenů (lamel) je tupé.

Spory (délka 10-15 μ, šířka 7,5-10 μ) podlouhlé, hladké, černé. Každá plodnice vytváří ohromné množství spor, podobně jako u rodu

Kozák červený, Krombholzia aurantiaca (Bull. ex Roq.) Gilb.
Exempláře z okolí Turnova, v létě 1950 fotografoval Dr J. Herink.

Kozák ryšavý, K r o m b h o l z i a r u f e s c e n s (Secr. ex Konrad) Singer.
Exempláře z okolí Turnova, v létě 1950 fotografoval Dr J. Herink.

Lycoperdon. Spory nevypadávají z lamel, netvoří známý negativ jako houby lupenité, nýbrž tvoří souvislou vrstvu. Capillitium chybí (podobně jako u rodu *Secotium*).

Vytvářením myceliových provazců, dřevnatou stopkou, připojením vlnitě zprohýbaných lamel a produkcí výtrusů je zřejmá příslušnost našeho druhu k čeledi *Secotiaceae (Gasteromycetes).* U rodu *Secotium* Czern. připojují se lupeny na sloupek (osu) uvnitř plodnice, u rodu *Montagnites* na obvod terčovitě rozšířeného třeně. Bude nutno v příštích létech úsilovně pátrat po mladých plodnicích a dokreslit studium jejich vývoje, abychom byli plně oprávněni zařaditi náš rod ke *Gasteromycetům.*

Killermann (4) uvádí přehled dosud známých druhů rodu *Montagnites:*

M. Candollei Fr. In Dünen in Südeuropa, Nordafrika (Tripolis), Texas.

M. Pallasii Fr. In Russland.

M. Hausknechtii Rob. Auf Dünen am Kaspischen Meere.

M. tenuis Pat. In Dünen in Nordafrika.

M. Elliotii Mass. Auf Sandfeldern in Neuseeland.

M. Spegazzinii Sacc. Auf den Kanarischen Inseln.

Zeměpisné rozšíření. Z připojené mapky a přehledu mně z literatury známých nalezišť je *Montagnites Candollei* Fr. rozšířen cca po 50° severní šířky. Dosud nebyl zjištěn v území, kdysi pokrytém ledovcem. Z rozpojitých nalezišť soudíme na široce disjunktivní (eurytopní) areál, nikoliv však kosmopolitický, kam nesprávně zařazuje náš druh Reichert (9). Tento autor (l. c. p. 639 + 640) v kapitole Versuch einer Einteilung der ägyptischen Pilzflora in Komponenten zařazuje *M. Candollei* Fr. do skupiny druhů, které mají široký areál. Sem zařazuje všechny daleko rozšířené druhy v Evropě a v Americe. Většina z nich se vyskytuje na kulturních rostlinách a jsou rozšiřovány člověkem, jako na př.: *Albugo candida* (Pers.) O. K., *Psalliota campestris* L., *Montagnites Candollei* Fries a j. I toto tvrzení není správné. Ve střední Evropě vyskytuje se náš druh vesměs na stanovištích původních, nemá žádné souvislosti s rozšiřováním člověkem.

Přehled nalezišť (viz připojenou mapku):

1. České Středohoří: Kiesberg (293 m) u Třtěna jz. od Třebívlic, Štrumflův vršek těsně pod Kiesbergem, jižně exponované stráně u Černodolů severně od Vršovic, kopec Rohatec záp. od Libochovic nad Ohří (J. Šimr, 1933, 1936, 1940).

2. Střední Morava: stepní stráně u Rebešovic jižně od Brna (M. Součková), Špidlák u Čejče na jižní Moravě (J. Šmarda).

3. Maďarsko: Ketcskemét (Hollós), Tisze-Kürt, Tisza-Bure (Hollós).

4. Maďarsko: Uzovics bei Izsák, Flamunda und Mramorak (Hollós).
5. Italie: Veneto (Saccardo).
6. Italie: Napoletano (Saccardo).
7. Sardegna (Saccardo).
8. Jižní Francie: Montpellier (Hollós).
9. Alžír (Saccardo).
10. Tripolis (Saccardo).
11. Tunis: Djehel Zaghonan (Hollós).
12. Tunis: Gabes (Hollós).
13. Egypt: Jemen u Adenu (Hollós).
14. Egypt: Ústí Wadi Duglaru u Kaira (Hollós).
15. Egypt: u Wadi Rychet u Heluan (Hollós),
16. Maroko: na dunách u El-Arisch (Reichert).
17. Řecko: Attika (Hollós).
18. SSSR: Kaspické jezero (Hollós).
19. SSSR: Aralské jezero (Hollós).
20. SSSR: Irtiš (Hollós).
21. Kalifornie: San Francisco (Hollós).
22. Texas: (Hollós).
23. Argentina: (Hollós) — na mapce nezakresleno.
24. Nový Zeeland (Hollós) — na mapce nezakresleno.

Ve shodě s J. Podpěrou (7) můžeme přiřadit náš druh k tak zv. extrazonálním exotům, kam autor řadí jiného důležitého příslušníka *Gasteromycetů, Battarea phalloides* Pers. Jak jsem dříve uvedl, roste *Montagnites* na stepích, na volných ploškách v porostech kavylu vláskovitého. J. Podpěra charakterisuje stanoviště těchto typů takto: v enklavách k severu vysunutých jsou to stepi povahy většinou drnové, které ponechávají mezi svými drny volnou prsť dostupnou hlavně po jarní vláze přímým paprskům slunečním. Podobně mezi skalami vytvářejí se pro iniciální sdružení rostlinná příznivé podmínky, že na volných plochách se mohou zachytit prvky, které nejsou v plném souhlasu s rázem okolní vegetace.

Ty můžeme označit jménem extrazonálních exotů. Jsou výrazem mikroklimatu, t. j. zvláštních podmínek klimatických malého prostoru, které na místech exponovaných nabývají rázu extrémních podmínek a tím, a hlavně vyloučením každé soutěže, umožňují výskyt některým, naší květeně cizích prvků. Místní drobné podmínky, za kterých zde rostou, odpovídají pak oněm, za kterých rostou na velkých prostorách ve své vlasti, jak říkáme, zonálně.

Takovými výlučnými, mikroklimaticky specifikovanými stanovišti jsou u nás, na př. pro pustinno-stepní houbu *Battarea phalloides*

Pers. vykotlaný starý dub, pro *Montagnites De Candollei* Fries. volné plošky holé prsti mezi drny kavylu vláskovitého.

Shrnutí.

Autor hodnotí nálezy *M. Candollei* Fr. na Moravě. M. Součková objevila 7 exemplářů na stepní stráni u Rebešovic (jižně od Brna) a

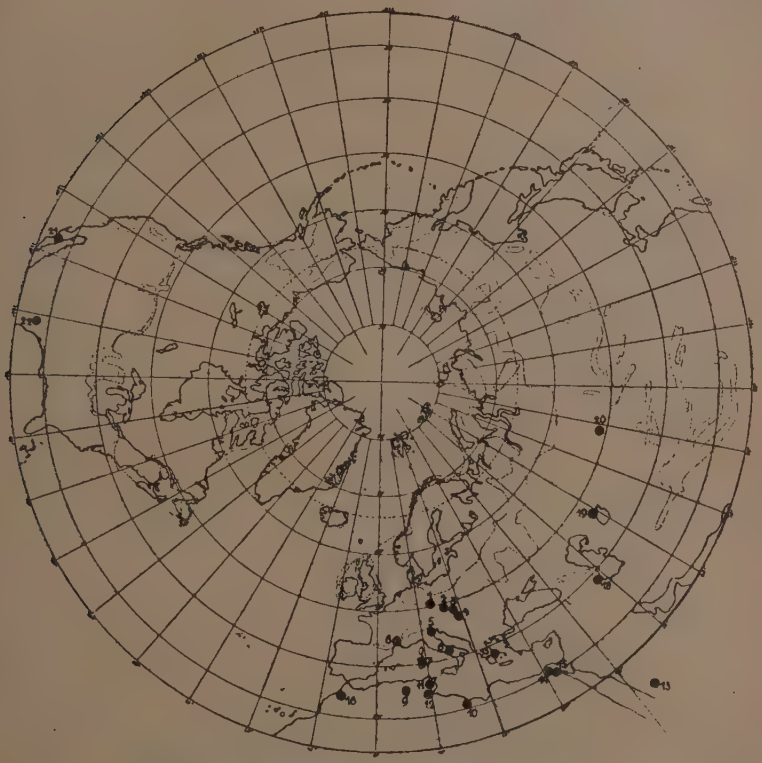

Zeměpisné rozšíření Montagnites Candollei Fr. (čísla označují lokality uvedené v textu).

autor článku 3 plodnice na stepi na Špidláku u Čejče na Jižní Moravě. Oba nálezy spadají do deštivého období v měsíci červnu 1951.

M. De C. Fr. rostl na holých ploškách mezi trsy *Stipa capillata*, podobně jako na nalezištích v Českém Středohoří.

Autor se zabývá otázkou systematického zařazení *M. De C.* Fr. a dospívá k názoru, že náleží do čeledi *Secotiaceae*, podobně jako jej zařazuje Hollós.

LITERATURA.

1. BIGEARD-GUILLEMIN, Flore des champignons supérieurs de France, 1909.
2. FRIES ELIAS, Hymenomycetes europaei, 1874 (1939).
3. HOLLÓS LAD., Die Gasteromyceten Ungarns, 1904.
4. KILLERMANN S., Die natürlichen Pflanzenfamilien, 1928.
5. LOHWAG H., Zur Entwicklungsgeschichte u. Morphologie der Gasteromyceten, BBC, XLII, II, 1925, p. 262.
6. PILÁT A., Galeropsis desertorum, Studia Bot. Čechica, IX., 1948.
7. PODPĚRA JOSEF., Battarea phalloides Pers. na Moravě. Pr. Mor. Přír. společn., 1940.
8. QUÉLET L., Euchiridion fungorum in Europa media et praesentim in Gallia vigentium, 1886.
9. REICHERT I., Die Pilzflora Ägyptens. Eine mykologische Studie. Bot. Jahrb. 56, 1921.
10. SACCARDO P. A., Fungi Hymeniales. (Flora italica cryptogama). 1909.
11. ŠIMR JAN, Montagnites De Candollei Fr., nová houba pro ČSR. ČNM, CVII., 1933, p. 54.
12. ŠIMR JAN, Prvý nález květky (květovky) v Československu. (Montagnites De Candollei Př.). ČČH, XV., 1935, p. 90.
13. ŠIMR JAN, Nová lokalita Montagnites v Českém středohoří. ČNM, 1936, p. 62.
14. ŠIMR JAN, Další lokality Montagnites De Candollei Fr. v Českém Středohoří. ČNM, CX, 1936, p. 125.
15. ŠIMR JAN, Zeměpisné rozšíření Gasteromycetů v levém křídle Středohoří se zvláštním zřetelem ke svahům xerothermním. ČNM, CXIV, 1940 p. 165—174.
16. VELENOVSKÝ JOS., Novitates mycologicae novissimae. Pragae 1947.

MUDr Jiří Kubička:

Jedovatost hlívy olivové — Pleurotus olearius (DC) Fr. a její výskyt v ČSR.

(Z lékařské sekce Čs. myk. klubu.)

Podrobný popis hlívy olivové je uveden v monografii Pilátově (Pilát A., Atlas hub evropských, sv. II., Praha 1935, p. 129.). Krásná její fotografie byla uveřejněna v prvním ročníku České mykologie (Neuwirth F., Č. myk. 1:16, 1947). V popisech se uvádí, že její lupeny v noci fosforeskují a odtud pochází i její druhé jméno *Clitocybe phosphorea* (Batt.) Maire — strmělka světélkující. Četní autoři dávají tomuto jménu přednost a to hlavně proto, že jména »*phosphoreus*« bylo pro tento druh po prvé použito Battarrou již v r. 1755, kdežto název *olearius* utvořil De Candolle až r. 1815. Neroste též jen na olivách, ale i na jiných stromech, zejména na dubech. Světélkování lupenů u nás dosud nebylo pozorováno, ač V. Vacek pořádal noční výpravy na místa jejího růstu (Vacek V., ČČH, 16:1936). Pravděpodobně se světélkování objevuje jen při vyšší teplotě a v našich krajinách asi bude výjimkou.

Zajímavá je totiž fruktifikace v našich zemích. Ač hlíva olivová roste hlavně v pásmu tropickém a subtropickém, nasazuje u nás plodnice poměrně pozdě, v pozdním létě až v pozdním podzimu. Nejseverněji byla nalezena u Kasselu Kallenbachem, u nás jen dvakrát ležela naleziště severně od 50. rovnoběžky. Od publikace Pilátovy, kde je citováno jen jedno naleziště v ČSR, přibyla časem další. Dosud byla z území ČSR publikována tato naleziště:

A. Slovensko: Prenčov, na *Prunus domestica,* 1897, leg. Kmeť, det. Bresadola. Exsikáty jsou uloženy v Bresadolově herbáři ve Stockholmu. — Sobotiště, okr. Senica n. Myj., ve švestkovém sadě, 16. IX. 1935. leg. Horák. (ČČH, 17:21, 1937.).

B. Morava: Černčínský les u Bučovic, 25.—26. VIII. 1920, leg. Fr. Neuwirth a 3. X. 1920, leg. Fr. Vlach. (Neuwirth l. c.). — Les »Řezava«, pr. Bučovice, leg. Neuwirth. — Žarošice, na zetlelých pařezech a kořenech dubů, VIII. 1934, leg. V. Vacek. Tamtéž každoročně až 100 exemplářů. (V. Vacek l. c.). V herbáři Národního musea v Praze jsou dva sběry Vackovy od Žarošic a sice 10. IX. 1936 h. N. M. P. No. 28. 417 a IX. 1937 h. N. M. P. No. 154626. — Bělč u Kuřimě, v teplém háji na dubovém pařezu, leg. Dr Fr. Šmarda. — Veveří u České, na pařezu *Carpinus betulus,* VII—VIII, 1940, leg. Fr. Šmarda. (Výsledky mykol. výzk. Moravy II., Brno, 1942.). — Údolí »Růžodol« u Mouřínova ve Žďánském lese, na basi *Tilia parviflora,* 15. IX. 1946, leg. Fr. Neuwirth (l. c.). — Gottwaldov: Šťákovy Paseky 29. VIII. 1939, leg. J. Němec.

C. Čechy: Praha — Divoká Šárka na listn. pařezu 3. X. 1938, leg. J. Herink, h. N. M. P. No. 500.454. — V Praze-Troji u švestkového pařezu, IX. 1937, leg. Dr Miloš Deyl, h. N. M. P. No. 489.282. — Hradec Králové, na poli pod švestkami a hrušněmi, leg. pí. X., det. Smotlacha (ČČH 16:128, 1936). Z téhož místa udává Smotlacha ještě další sběry z r. 1910 a 1922, kde prý sbíral hlívu olivovou pod ovocnými stromy. — U Žiželic nedaleko Chlumce n. C. na okraji listnatého lesa ve velkém množství sbíral tuto houbu Dr M. Deyl 9. IX. 1949. Obrázky a zprávu o tomto nálezu uveřejnil Dr A. Pilát: Další výskyt hlíny olivové — *Pleurotus olearius* (DC) Fr. v Čechách v Časopisu Národního musea, roč. 118—119, 1951, pp. 113 až 116.

Nejhojněji se tedy dosud u nás vyskytla hlíva olivová ve Žďánském lese jihovýchodně od Brna. U Žarošic ji lze nalézt i ve větším množství. Je proto možné, že by zde mohlo dojít k otravě, neboť záměna hlívy olivové za některou jedlou houbu je pro praktického houbaře celkem snadná. Nejspíš je ji možno zaměnit za lišku obecnou nebo za ryzec obecný, tedy za houby běžně sbírané k jídlu. Věnovali jsme proto pozornost otravě touto houbou.

O otravě hlívou olivovou najdeme u nás zmínku již u Bezděka. (Houby, Praha 1901, p. 105.) Ten cituje údaje Francouzů a doslova

uvádí případ Planchonův z roku 1883, kdy 5 lidí požilo hlívu olivovou a za 2 hodiny se dostavily příznaky otravy: závrať, »natahování údů«, dávení, pot a zvracení. Po 3 hodinách nastal návrat úplného zdraví. Rovněž jsou zde citovány pokusy na psech, u nichž se po požití houby dostavily obtíže zažívací s dávením. Později Pilát v monografii cituje Bresadolu i jiné autory a udává prostě, že je jedovatá, ale účinky požití nepopisuje. Vacek píše, že se všeobecně označuje za velmi jedovatou. Smotlacha jednou píše (l. c.), že ji sice nezkoušel, ale že se domnívá, že není jedovatá. Později (Atlas, Praha 1950, p. 50) ji zařazuje do kategorie hub nebezpečně jedovatých, působících někdy velmi těžké otravy a klade ji mezi silně podezřelé. Toto označení je »silně podezřelé« z neznalosti jak věcné, tak literární. Neboť houby jsou jedovaté buď vždy nebo za určitých okolností, nebo nejsou vůbec jedovaté. U nevyzkoušených druhů je pak nejlépe připojit poznámku »neznám«.

Protože není u nás přímých svědků otrav, ani nebylo možno opatřit si materiál k pokusům, prohlédli jsme literaturu těch národů, kde se hlíva olivová častěji vyskytuje. Někde jsou údaje velmi kusé. Tak Bresadola ve »Fungi Tridentini« udává jen, že je jedovatá, Konrad a Maublanc v »Icones sel. fungorum« poznamenávají, že tento druh nepůsobí vážnější příznaky. Podrobnější jsou zprávy u Sartoho a Mairea (Les champ. vén., Paris 1921, p. 126.), kde jsou zčásti uvedeny již svrchu Bezděkem citované otravy z Francie. První popis otravy pochází od Micheliho z r. 1729, kdy dva lidé po požití hlívy olivové dostali za 2 hodiny prudkou střevní koliku. Autoři pak registrují ještě pozorování dalších 3 autorů, v nichž se referuje celkem o 9 lidech, kteří po požití houby onemocněli a u nichž se příznaky omezily na zažívací trakt a vždy rychle ustoupily. Z Francie popisuje Konrad (Bull. Soc. Mycol. F. 39:30, 1923) otravné případy jako nepříliš těžké: zvracení, závratě. poty, slabost, ale neudává vlastní pozorování. Upozorňuje též, že zde je možno nalézti vysvětlení udánlivých otrav strmělkou neboli liškou pomerančovou, která byla několikrát i u nás popsána a vyobrazena jako houba jedovatá. Tato houba je dosti podobná hlívě olivové a snad ze záměny obou druhů byly některé otravy připisovány strmělce pomerančové. Podobnost s hlívou olivovou je zvláště nápadná u jedné variety, která byla u nás popsána a vyobrazena Pilátem. (Stud. bot. čechosl. 12:47, 1951, fig. 39.). Jde o *Clitocybe aurantiaca* (Wulf.) Maire et Studer var. *atrotomentosa* Jaccottet. Tato varieta je značně větší než základní typ, tužší a roste na basích trouchnivých nebo pařezech listnatých stromů, zejména též na dubech, jako hlíva olivová. Protože podobnost je velice nápadná, je možné, že podezření z jedovatosti se z hlívy olivové přeneslo přes tuto varietu na celou strmělku pomerančovou.

Zprávu o záměně nalezneme u Martina-Sanse (Bull. mycol. 43: 128, 19—27), kde mezi referáty o otravách rozličnými houbami najdeme i tuto zprávu: »Dne 26. XI. 1926 v Lunelu jedli manželé G. a jejich 4 větší děti „oranžové lišky", sbírané na spodu kmene olivy. Pojedli je v 17 hod. a příznaky otravy se dostavily od 23 hod. do 5 hod. ráno, tedy poměrně pozdě. Šlo o syndrom gastro-intestinální a úplné uzdravení nastalo do 2 dnů.« Šlo prý o otravu způsobenou *Clitocybe olearia.*

V Nüeschově monografii strmělek (Nüesch E. — Die Trichterlinge, St. Gallen, 1926, p. 164) je uveden jen výskyt naší houby s veškerou literaturou publikovanou do té doby, ale vlastní zkušenosti s otravou ze Švýcar neuvádí. Konečně v literatuře nejnovější nalézáme určitější zprávy od maďarského autora Kalmára Zoltána v Acta mycol. Hungarica (1:85, 1944). Maďarské jméno hlívy olivové, určované jako *Clitocybe phosphorea,* je világító tőlczergomba, t. j. svítící kornoutovitá houba. Hlíva olivová se v Maďarsku vyskytuje na některých místech ve větším množství. Otravy jí způsobené jsou tam daleko častější, než se dříve myslelo. Po požití se dostavuje nevolnost, nucení na zvracení a konečně i zvracení, po němž následuje rychlá úleva a ústup příznaků a lékař obyčejně ani nebývá k nemocnému povolán. Autor též udává, že dokonalým vařením lze houbu zbavit účinného principu a lze ji pak bez obtíží požívat. Účinnou látkou má být muskarin, který je v plodnici obsažen v malém množství. Tento údaj je však pravděpodobně převzat od Kriegera (Common Mushrooms of the United States, The National Geographic Magazin, 403, 1920, ex. Nuesch, l. c., který udává, že *Clitocybe illudens* (Schwein.) Sacc., což je rovněž synonymum *Clitocybe olearia,* obsahuje muskarin.

Shrneme-li tedy bez možnosti vlastního pozorování a pokusů údaje z literatury, dojdeme k těmto závěrům:

Pleurotus olearius obsahuje účinnou látku, která po požití syrových nebo málo vařených plodnic působí obtíže se strany zažívacího traktu (nevolnost žaludeční, nauseu a zvracení), po němž rychle dochází k návratu plného zdraví. Snad se též objeví střevní koliky s průjmy. Údaj o »samovolném natahování údů« a o pocení je ojedinělý, nověji nebyl zaznamenán a tyto příznaky mohou být pozorovány i při větším zvracení a po průjmech. Podle Kalmára se účinná látka ničí varem.

Z těchto údajů usuzuji, že účinnou látkou nemusí být muskarin, neboť v kladném případě by muskarinové příznaky (slinění, poty a pod.) jistě stály v popředí obrazu otravy a neunikly by pozorování i laika. Můžeme proto zařadit hlívu olivovou do skupiny hub působících gastro-intestinální syndrom společně se závojenkou olovovou a pod., nebo podle údajů Kalmára mezi houby, jejichž princip se ničí varem a působí rovněž gastro-intestinální příznaky, jako na

př. *Boletus Satanas* Lenz. Rozhodnutí mohou přinést jen další podrobná pozorování nebo přesné pokusy.

Není nutno se proto u nás zatím obávat otrav touto houbou. V cizině nebyly pozorovány po 200 let vážnější otravy, které by končily smrtelně. U nás se houba, přes zjišťování dalších lokalit, vyskytuje poměrně vzácně. Vzhledem k většímu místnímu rozšíření ve Žďánském lese lze praktické houbaře v této oblasti varovat před jejím požitím přednáškami a případnou demonstrací houby.

Ing. K. Kříž:

Lanýž letní — Tuber aestivum Vitt. v brněnském okolí.

Brněnské okolí hostí velmi zajímavou mykofloru. Zvlášť význačné jsou ostrůvky teplomilných hub, jež nejsou omezeny jen na vzdálenější Žďánský les, který po této stránce proslavily především nálezy Fr. Neuwirtha a V. Vacka, nýbrž vyskytly se i v řadě bližších lokalit, kterým věnují pozornost členové brněnské odbočky ČMK.

Vedle četných a publikovaných již nálezů Dr Fr. Šmardy a starších a rovněž již publikovaných nálezů prof. Dr J. Macků, prof. Dr E. Bayera a prof. Dr J. Podpěry jsou to zvláště loňské nálezy Fr. Valkouna, Dr J. Špačka, doc. Dr St. Čermáka a A. Procházky, jakož i nálezy pisatele této zprávy, uložené v herbáři Dr Fr. Šmardy v Kuřimi i v herbáři botanického ústavu Masarykovy university v Brně, které jsou významnými doklady o teplomilných houbách brněnského okolí.

Soustavný mykologický průzkum okolí Veverské Bitýšky, vzdálené 20 km od Brna, který provádím v posledních 3 letech s nálezy muchomůrky šiškovité — *Amanita strobiliformis* Vitt., hřibu královského — *Boletus regius* Kromb., hřibu satana — *Boletus Satanas* Lenz, hřibu nachového — *Boletus purpureus* Fr., poddoubníku zlatoporého — *Xerocomus auriporus* Peck. i některých dalších hub, pokládaných za teplomilné, jakož i příspěvky k poznání našich podzemek, uveřejňované v ČM V. Vackem mne přiměly o prázdninách v roce 1951 k tomu, abych se zde pokusil i o nálezy hub lanýžovitých. Úraz na noze omezil mou pohyblivost a tak jsem z počátku důkladněji prohledával alespoň bezprostřední okolí své chaty.

Štěstí mi přálo a dne 14. VII. 1951 našel jsem první 3 kusy lanýže letního — *Tuber aestivum* Vitt. poblíž hradu Veveří na úbočí Krnovce, které se svažuje do údolí Svratky, je chráněno od severu a jehož vápencový podklad je porostlý habrem a dubem. Byl to celkem snadný úspěch, protože dva z těchto kusů vyčnívaly asi z jedné třetiny nad povrch země, pokryté jen řídce roztroušeným listím. Tento nález mne samozřejmě přiměl k tomu, abych se v následujících dnech dal i do pokusů hrabacích.

Hledání podzemek je dosti únavné a vyžaduje značnou pracovní vytrvalost, i když je prováděna na místech, jejichž ekologické podmínky (vápencový podklad, jemný lesní humus, dub a habr s lískovým i jiným podrostem na místech, která jsou bez rostlinného krytu) slibují úspěch. Máte-li však taková místa na dosah ruky a můžete-li si tam odskočit denně jen tak na hodinku, je to docela příjemná zábava, i když při ní dostanete mozoly, hrabete-li příliš horlivě. A tak jsem našel v následujících dnech tento lanýž na

Lanýž letní — *Tuber aestivum* Vitt. Šest exemplářů nalezených poblíž hradu Veveří u Veverské Bitýšky na Moravě. 21. VII. 1951 leg. Ing. K. Kříž. Foto A. Pilát.

Krnovci ještě na dalších dvou místech, vždy po 2 kusech. Blízko místa, kde jsem našel své první lanýže, podařil se mi pak nejbohatší lov. Dne 21. VII. 1951 vyhrabal jsem v okruhu asi 2 m² se svými dcerkami Janou a Helenou 19 kusů lanýže letního a za 6 dní nato našel zde Dr Fr. Šmarda s pomocí těchto malých, zato však velmi pilných houbařek, dalších 21 kusů, celkem tedy na ploše ne větší než 3—4 m² 40 kusů této houby; 2 z nich vyčnívaly opět poněkud nad povrch země, ostatní nebyly hlouběji než 5 cm pod povrchem v jemném černém humusu s drobnými vápencovými valoun-

ky na jihovýchodním svahu pod vápencovou skalkou, kolem které roste v okruhu asi 10 m samý habr bez jakéhokoliv podrostu, zatím co vtroušený dub roste až za touto hranicí.

Výstižné popisy této houby jsou uváděny v každé houbařské příručce a proto je neuvádím. Poznamenávám jen, že šlo ve všech případech o mladé kusy velikosti vlašských ořechů, některé však i větší, černé, s bělavou vnitřní glebou; jejich zcela slabá vůně zesílila až v následujících dnech po vykopání. Rostly vesměs, jak jsem již

Lanýž letní — *Tuber aestivum* Vitt. Dospělý exemplář na průřezu. U Veverské Bitýšky poblíž hradu Veveří, 21. VII. 1951 nalezl Ing. K. Kříž. Foto A. Pilát.

uvedl, nehluboko pod povrchem půdy na rozdíl od údajů, které jsou uváděny v literatuře.

Protože šlo, pokud vím, o první nález této houby v bližším brněnském okolí, uchoval jsem většinu nalezených kusů (herbář Dr Fr. Šmardy, botanického ústavu Masarykovy university a herbář Národního musea v Praze) a k chuťové zkoušce jsem použil jen několika úlomků a kusů, poškozených hrabacími nástroji. Na tenké plátky nakrájené lanýže a na tuku smažené jako pommes frites byly opravdu výtečné.

Podle sdělení Dr Fr. Šmardy sbíral tento lanýž na kopci Spálené Brdo u Heroltic, tedy na místě vzdáleném asi 7 km od naleziště

na Krnovci, rolník Hemala, který však zemřel, aniž by toto naleziště prozradil a tak všechny dosavadní pokusy o nález lanýže letního na tomto místě byly až dosud marné.

Poznámka. Ohledával jsem mikroskopicky exempláře lanýže letního od Veverské Bítýšky, které mi zaslal p. Ing. Kříž. Vřecka obsahují 2—6 výtrusů. Výtrusy mají význačný síťkovitý ornament, jehož relief je blanitě zdvižen, takže tvoří hluboká políčka, jež vypadají jako nepravidelné voštiny. Na jedné polovině výtrusu je 7—9 políček. Výtrusy bez ornamentu měří 33—37 × 22—25 μ, jsou tedy tvaru široce elipsoidního. Ornament vystupuje nad povrch výtrusů 4,5—7,5 μ. Exospor je zprvu bezbarvý, v dospělosti nahnědlý.

A. Pilát.

Dr Mirko Svrček:

Vzpomínky na Václava Vacka.

Když jsem se na Štědrý den 1950 loučil s Václavem Vackem ve vinohradské nemocnici v Praze, netušil jsem, že jsou to poslední slova a poslední stisk ruky člověka, který byl mým učitelem a přítelem. Od té doby nebylo mi již dopřáno setkat se s ním. Tím větší bylo mé pohnutí, když jsem se dověděl o jeho skonu. Rád bych na tomto místě zaznamenal aspoň několik vzpomínek, které zůstanou v mé paměti navždy zapsány jako stopa jedněch z nejsvětlejších a nejkrásnějších chvil mého života.

Poprvé jsem se s V. Vackem setkal v r. 1941 na jedné z podzimních vycházek České mykologické společnosti (ČMS), v době, kdy jsem se začal hlouběji zabývat studiem mykologie. Do ČMS byl jsem uveden také již zesnulým Ing. St. Havlenou, který společně s V. Vackem byl dlouholetým vedoucím těchto pravidelných nedělních vycházek. Jméno Vackovo znal jsem již před tím z článků, které publikoval v Časopisu českých houbařů. Jako dnes vidím naše první setkání na starém vinohradském nádraží při odjezdu na exkursi do Říčan. Vidím jej, jak potom v lese určuje přinášené houby, sleduji, jak zapisuje nálezy, pozoruji jeho neobyčejný zájem o vše v přírodě, i vtipné poznámky, které pronáší při svém výkladu. Hned od počátku povšimnul si mne, mladého adepta mykologie. Snad proto, že takových zájemců nebylo nikdy mnoho, že vycítil mou přímo živelnou touhu vniknout do oblasti této vědy, věnoval mi opravdovou pozornost. Proto také již během několika příštích vycházek došlo k našemu sblížení. Vacek, když shledal u mně zájem zvláště o drobné, u nás i na vycházkách ČMS velmi opomíjené houby, ochotně mi zapůjčil základní literaturu a sám mne vyzval, že jej mohu kdykoliv navštěvovat. Zejména jej těšilo, že jevím, podobně jako on, zájem o houby terčoplodé, které pilně sbíral a studoval a ještě tehdy zasílal prof. Velenovskému k revisi.

Od té doby jsem se zúčastnil většiny nedělních vycházek, které pokračovaly i přes zimu. Nastalo předjaří, jaro a s ním otevřela se mému užaslému zraku oblast nových krás, jež jsme společně s přítelem Vackem objevovali. Nezapomenutelné chvíle jarních exkursí do přírody pražského okolí! Tehdy chodíval stále ještě jako vedoucí s Ing. Havlenou. Vackovi jsem přinášíval též vlastní sběry, buď k určení nebo k revisi, protože tehdy jsem ještě neměl vlastního mikroskopu. Ten byl mi, jakož i bohatá literatura, přístupný u Vacka.

V říjnu 1942 čekali jsme na nádraží ve Stráncicích na něho marně. Nepřijel, neboť tehdy poprvé propukla u něho zákeřná plicní choroba. Až do jara 1943 poležel si v nemocnici. Při návštěvách mluvili jsme o tom, co bylo, a těšili se opět na naše příští výlety do přírody. Sotva se Vacek zotavil, pustil se s úžasným elánem opět do své zamilované vědy. Uvědomíme-li si, že většinu času ztrávil ve svém povolání, a že mykologii mohl věnovat jedině svůj volný večerní čas, vysvitne teprve, jaké ohromné energie a sebezapření bylo potřebí, aby vykonal to, co nám zde zanechal. Vacek odepřel si jakoukoliv zábavu, jen aby pokračoval v práci, která ho těšila, byla pro něho radostí a mocnou životní vzpruhou.

Po nemoci rozhodl se Vacek, že se vzdá funkce vedoucího nedělních vycházek ČMS a že napříště bude podnikat jen soukromé exkurse. Učinil tak především z toho důvodu, že při hromadných vycházkách, jichž se často účastnil větší počet zájemců, neměl času věnovat se sběru těch skupin hub, které ho především zajímaly. Od té doby stal jsem se mu společníkem. Také paní Aloisie Doubová, obětavá žena, která již během prvé nemoci starala se o přítele Vacka přímo mateřsky, doprovázela nás velmi často, a v poválečných letech již trvale. Mé vzpomínky na tyto chvíle jsou krásné. Mezi Vackem a mnou byl podivuhodný soulad v tom, jak jsme chápali přírodu, i v pochopení vědecké práce. Společně jsme prošli celé široké okolí Prahy, a to ve všech ročních dobách. Zvláště některá místa Vacek s oblibou navštěvoval. Bylo to zejména Karlštejnsko, které jej lákalo svým zvláštním krajinným charakterem, a zdálo se mu „jakoby obestřeno něčím tajemným". Jeho lásku ke Karlštejnsku spatřuji v tom, že jeho nádherné listnaté háje připomínaly mu živě lesy jeho rodiště, Ždánského lesa u Žarošic. Tam trávil vždy svou dovolenou (koncem srpna a v září) a zde jsem jej také dvakrát navštívil. Ukázal mi tu některá ze svých nalezišť, která se tak často objevují v jeho rukopisných poznámkách (tak na př. „Jelův pacht", „U andělíčka", „Gregovňa", „V ochozech", „Zdravá voda").

Vacek měl zájem o všechny houby. Jedině čas jej nutil, aby se věnoval jen některým skupinám. Nashromáždil bohatý materiál téměř ze všech rodů hub lupenatých (*Agaricales*), zvláště rodů *Mycena, Omphalia, Inocybe, Galera, Pluteus* a *Psathyra*. Z vřeckatých hub věnoval se téměř výhradně houbám terčoplodým (*Pezizales*). V tom

byl jediným českým pokračovatelem Velenovského a zejména zde Vackovi vděčím za zkušenosti, které mi v tomto směru dal k dispozici.

Po válce začal se Vacek velmi zajímat o podzemní houby, pro něž — podle vzoru Klikova — razil český název „podzemky". Nedal se odradit počátečními překážkami a úspěchy se brzy dostavily — jak ostatně je známo z četných příspěvků, uveřejněných v „České mykologii". Zvláště poslední dva roky svého života věnoval se téměř

Václav Vacek na mykologické exkursi do Klánovic 2. 8. 1942 (zleva do prava: Rud. Beneš, Ing. Stan. Havlena, Jar. Sýkora, Václav Vacek).

výhradně (alespoň v letním a podzimním období) výzkumu českých a moravských podzemek. V jeho nepublikovaných poznámkách leží mnoho dalších a významných objevů z této skupiny hub. Vzpomínám si na naše prvé „hrabací" výpravy, kde s motyčkou v ruce prokopávali jsme povrchovou vrstvu humusu na vhodných stanovištích. Jakou měl Vacek radost, když poprvé vyhrabal u Srbska *Tuber rufum!*

Přes to, že Vacek byl žákem mykologické školy Velenovského, jejíž tradic se vědomě přidržoval, přece jen šel svou osobitou, vlastní cestou, která mu dodávala právě onoho podmanivého a svérázného pojetí, jímž se vyznačovala veškerá jeho činnost na poli mykologie. Dodržoval přesně svou pracovní metodiku, o níž se zde stručně zmíním. Vacek byl čistý systematik. Hlavní svůj úkol spatřoval v po-

znání druhu. K tomu také bylo zaměřeno veškeré jeho úsilí. Dával vždy přednost vlastním sběrům. Proto každý týden v neděli nebo ve svátek, od časného jara až do pozdního podzimu, vyjížděl z Prahy na celodenní exkurse. Jeho pozorovací talent byl skvělý a proto nepamatuji exkurse, z níž by byl přijel s prázdnou. I za těch nejsušších období (jaké bylo na př. v r. 1947) vraceli jsme se domů s dostatečnou kořistí. Vackovi ostatně stačilo sebrat poměrně málo, neboť vždy se snažil zpracovat sebraný materiál za čerstva během týdne, aby na příští neděli měl „čistý stůl". Podle ročních období se též řídilo zastoupení určitých systematických skupin v jeho sběrech. Tak v zimě a v předjaří sbíral z nedostatku jiného materiálu též *Corticiaceae* a jiné resupinátní typy basidiomycetů, na jaře diskomycety, později pak též ostatní masité houby. Vacek jen nerad vykonával delší cesty. Dával přednost podrobnému výzkumu a proto raději navštěvoval lokality, které již před tím znal nebo volil takový postup, aby odpadla zbytečná chůze. Když byl dostatek hub, Vacek se snažil být brzo doma, aby ještě večer mohl materiál roztřídit, dát vypadat výtrusný prach, případně ještě některé věci mikroskopicky zkontrolovat. Důsledně kontroloval všechny nálezy, které sebral a usušil, i když se jednalo o druhy makroskopicky bezpečně určitelné. Druhy, které neznal nebo které ho zajímaly, podrobně popisoval. Vedl si však popisy i hub běžných, a to z důvodů srovnávacích. Nejprve vypracoval makroskopický popis a pak se věnoval mikroskopování. Oboje konal s velikou pečlivostí a svědomitostí. Teprve když byl hotov s vlastním popisem, přikročil k určování, při čemž důkladně prohlédl všechnu literaturu jemu přístupnou, a výsledek určení zhodnotil v poznámkách, připojených na konci každého popisu. Tyto vedl — ne snad zcela praktickým, ale pro něho již ustáleným způsobem — tak, že psal na volné listy osmerkového papíru v souvislosti pokračování tak, jak mu druh za druhem přicházely pod ruku. Tyto listy měl očíslovány a zařazeny do tuhých černých desek, takže tvořily samostatnou knížku, z které se jednotlivé listy daly kdykoliv vyjmout. Na úpravě si dával Vacek velmi záležet. Psal důsledně tužkou, jeho písmo bylo sice drobné, ale čitelné, každá diagnosa doprovázena kresbou celé houby nebo alespoň mikroskopickou analysou, většinou však obojím. V jeho poznámkách je též mnoho barevných akvarelů. Vacek měl šťastnou ruku a výborný zrak jak na hledání hub, tak i na jejich kreslení a malování. Jeho kresby a malby jsou naprosto přesné, neboť také jeho trpělivost v této jemné práci byla obdivuhodná. V době, kdy jsem se s Vackem seznámil, začínal teprve tímto způsobem shromažďovat vlastní popisy, z nichž vždy vycházel, z vlastního pozorování a zkušeností, nezávisle na tom, co je v literatuře uváděno. V tom byl Vacek až úzkostlivě kritický. Dříve druhy, které zpracoval, nesušil, leda jen příležitostně některé. Teprve po své nemoci začal

soustavně uschovávat doklady jako exsikáty pro botanické oddělení Národního musea v Praze. Od těch dob byl jeho styk s museem intensivnější a zvláště od r. 1946, kdy jsem se stal zaměstnancem tohoto ústavu, byl jsem Vackovým prostředníkem. Vacek veškeré své sběry museu věnoval. Protože se jedná o druhy vesměs vzácné nebo málo známé, patří Vackova kolekce hub k nejcennějším přínosům mykologického herbáře botanického oddělení v posledních letech.

Vacek se snažil zpracovat veškerý materiál, který nasbíral, čerstvý a co nejdříve, aniž by ovšem utrpěla kvalita zpracování. Jelikož však v podzimním období, a zvláště pak o dovolené v Žarošicích, hromadilo se mu příliš mnoho nálezů, které by při vší své vůli nestačil mikroskopicky zpracovat, vyřešil věc tak, že během své dovolené popisoval druhy jen makroskopicky a mikroskopování prováděl až v zimě na exsikátech. Z té doby vyvstávají přede mnou vzpomínky na chvíle návštěv u přítele Vacka, kdy během dlouhých zimních měsíců po večerech a nedělích (na něž se těšil, že zpracuje alespoň 2 až 3 druhy), zastihoval jsem ho sedícího u stolu nad mikroskopem, pod stolní lampou se zeleným stínítkem, spokojeného, podařilo-li se mu určit něco pěkného, kdy ohlíželi jsme se zpět na minulé léto a těšili se na jaro, na první exkursi (obvykle do Radotínského údolí nebo k Černošicům), kdy zase vyrazíme ven do volné přírody, v níž oba jsme nacházeli útěchu a uklidnění. Mám dojem, že Vacek v každém druhu, který studoval, spatřoval něco víc, než co vidí ten, kdo se na věc dívá příliš chladným a střízlivým zrakem vědce. Snad zosobňoval tu své dojmy, radost z nálezu a z krás přírody, tímto způsobem mu připomínané a kdykoliv znovu schopné vybavení. Vacek byl však člověk samotářský a dovedl skrývat svůj cit i před těmi, jež si oblíbil. Proto také nikdy nehovořil o svém mládí, zaměstnání a soukromém životě vůbec. Ve svém životě byl plně odevzdán jen své vědě. Zřídka kdy jsme mluvili o něčem jiném. Dvakrát týdně, v pondělí a v pátek, odcházel do „Hlaholu". To bylo snad jediné jeho rozptýlení. Několikrát jsem jej doprovázel přes Karlov, Vinohrady, Karlovo náměstí až k Mánesu na nábřeží, a jak jsem pozoroval, šel vždy naprosto stejnými místy. I v tom se jevila jeho přesnost, někdy až úzkostlivá. Vacek měl zájem o vše v přírodě, hlavně o její živou část. Vzpomínal-li na mládí, pak to bylo v souvislosti s entomologií — upoutávali jej tenkrát brouci, motýli a zvláště vodní hmyz. Častokrát na exkursi překvapil mne svými znalostmi. Také ptáky znal velmi dobře, i podle zpěvu. Často říkal, že nebýt mykologie, věnoval by se studiu brouků. Též jeho znalosti botaniky byly značné. Rovněž měl velký smysl pro ochranu přírody. Zvláštní půvab pro Vacka měly listnaté lesy, staré stromy, tichá místa u lesních potoků, která snad miloval nejvíce. Kdysi mi ukazoval sešit s asi dvaceti olejovými malbami, vesměs scenerií z údolí potoka

v Krčském lese pod Kunratickým hrádkem. Vacek měl rozhodně malířské nadání a bystrý postřeh pro jemné barevné odstíny. Podle některých poznámek věnoval se Vacek kdysi též archeologii (zmiňoval se o tom, jak prováděl vykopávky někde v okolí Žarošic).

Vackovi děkuji také za to, že mi umožnil setkat se s prof. Velenovským v Mnichovicích. U Velenovského jsme byli několikrát, dvakrát nás doprovázel na exkursi do okolí Mnichovic, on, stařičký nestor českých botaniků, jehož nadšení pro mykologii bylo pro nás velikým povzbuzením.

Není možné říci v tomto krátkém vzpomínkovém článku vše o osobnosti Vackově, člověku skromném a nenáročném, který nikdy nevystupoval do popředí. Je velikou škodou pro mykologii, že jeho publikační činnost vzhledem ke znalostem, kterých svou houževnatostí dosáhl, je příliš skrovná, než aby byla měřítkem pro posouzení jeho práce. Vacek odešel v době, kdy jeho znalosti a vůle rychle pokračovat vpřed začínaly vrcholit a nabývat plné síly. Tím tragičtější je proto jeho odchod v Nenávratno.

Vackova smrt, jako smrt každého člověka, kterého jsme měli rádi, nutí nás znovu a znovu zabývat se myšlenkou života a smrti, dvou osudových protikladů, mezi nimiž se odehrává celý lidský děj ve své bezmocné pomíjivosti. Stále ještě nedovedu si plně uvědomit, že není již vedle nás ten, s nímž společně probíhal i kus našeho vlastního života. Že nikdy již nepůjdeme spolu krajinou, vonící lesem a rozkvetlými loukami, podle potoků pod šerými buky, že nikdy již nepoklekneme u opuštěných ohnišť, která nás lákala právě tím, co bylo na nich živé, že nikdy již se nezastavíme v rákosinách a sítinách Kosořského rybníčku...

Drahý příteli Vacku, všechna ta místa, jež nám byla milá a která jsme spolu prošli, budou mi navždy připomínat Vás. Vy půjdete i nadále se mnou. Neboť věřím, že z člověka, který je smrtelný, zůstává práce, která je věčně živá a dále bude prolínat životem toho, kdo bude pokračovat v cestě, kterou jste musil opustit. Smuten skláním se před Vaší památkou. Vám patří můj dík za vše, čím jste obohatil a zkrásnil můj život, Vám slibuji, že zůstanete v mém nitru vzorem a světlem opravdu věčným.

UPOZORŇUJEME NAŠE ČTENÁŘE, že po uzávěrce tohoto čísla jsme se dozvěděli, že v prvním týdnu měsíce února bude dáno do prodeje dlouho očekávané dílo *Dra Alberta Piláta:* **„Klíč k určování našich hub hřibovitých a bedlovitých“**, které bylo v tisku dva roky. Vydalo je nakladatelství „Brázda“ v Praze. Formát knihy 31×21 cm, stran 720, fotograf. obrazů na křídovém papíru 740. Cena vázaného výtisku 832 Kčs. Je to dichotomický klíč, který je pracován podobným způsobem, jako Pouzarův „Klíč k úplné květeně ČSR“. Podrobný referát o tomto základním českém díle, na němž autor pracoval 20 let, přineseme v příštím sešitu našeho časopisu.

OZNAMUJEME ČLENŮM, že obvyklé pondělní přednášky budou zahájeny 18. února.

ČS. MYKOLOGICKÝ KLUB V PRAZE II

Benátská 2. (Botanický ústav Karlovy university)
Sekretariát: Praha II, Krakovská 1. Telefon 311-31

Staňte se naším členem!

Členský příspěvek činí ročně Kčs 20,—, zápisné Kčs 10,—. Členské přihlášky a příspěvky přijímá jednatel I. Charvát, Praha II, Krakovská 1. Telefon 311-31.
Členy, kteří dosud nevyrovnali členský příspěvek za kalendářní rok 1951, prosíme o zapravení.

Navštěvujte přednáškové kursy ČMK
pořádané každé pondělí od 19. do 21 hod. v přednáškovém sále botanického ústavu Karlovy university v Praze II, Benátská 2. Stanice el. dr. čís. 14 (botanická zahrada). Výklad a demonstrace důležitých jedlých a jedovatých hub pro praktické houbaře, začátečníky a pokročilé. Při přednášce se též určují donesené houby.

Houbařské vycházky ČMK
s odborným školením praktických houbařů se konají každou neděli do blízkého i vzdáleného okolí Prahy. Dobrou obuv a jídlo s sebou. Oznámení vycházek v denním tisku ke konci týdne a v houbařských skřínkách ČMK. Telefonické dotazy na číslo 311-31.

Bezplatná houbařská poradna ČMK
v Praze II, Krakovská 1 (I. Charvát) určuje veškeré houby. K poštovním zásilkám z venkova (jako vzorek bez ceny) přiložte kor. lístek se svojí přesnou adresou, kde uveďte datum, naleziště, druh stromů, event. chuť a vůni za syrova atd.

Brno, Kotlářská 2.
Bezplatná houbařská poradna každé pondělí od 17. hodiny v botan. zahradě, aneb kterýkoliv den odpoledne u předsedy A. Procházky v Brně, Bratislavská 36/a.

Stálá výstavka čerstvých hub v Praze II, Krakovská 1.
V Brně, Kotlářská 2 (botanická zahrada).

Zpráva spolková: K číslu 1—2 ročník VI. přikládáme složenku těm odběratelům časopisu, kteří dosud dluhují předplatné. Členové ČMK mohou též současně s předplatným zaslati i členský příspěvek Kčs 20,— na rok 1952.

Vydává Čs. mykologický klub, Praha II, Benátská 2. Administrace: Praha II, Krakovská 1. Telefon 311-31. Redakce: Praha II, Václavské nám., Nár. museum. Vychází 4× ročně. Předplatné ročně Kčs 60,—. Novinová sazba povolena ředitel. pošt a telegrafů pod čís. I A Gre. 2372-OB 1947, ze dne 7. července 1947. — Tisknou Středočeské tiskárny, n. p., závod 01, Praha. — **Dohlédací poštovní úřad Praha 022.**